

класе — то је полазни став свих који се код нас баве теоријом права. Али управо од њега полазећи, треба даље разрађивати ово питање. А то је још ствар будућности. Нама се чини да се то разрађивање има кретати у правцу утврђивања једне једине функције права: заштите датог начина производње. Та се функција врши модификацијом друштвених односа, услед чега се ти односи претварају у правне (добиајају правну форму). Отуд се правна форма и политичка функција права, како их назива писац, не могу одвојити једна од друге: прва је само средство и саставни део друге, а ова, опет средство оне праве функције — заштите производње.

Др. Мартин Ведриш: Значај продаје сина у старом Риму и, најзад, др. Н. Тингић: Неколико напомена уз проблеме додатка на дјецу.

Др. Р. Д. Лукић

Dr. Vladimir Pertot: TRST. Međunarodni privredni problem. Beograd, izdanje Instituta za međunarodnu politiku i privredu, 1954, 250 str.

Писана у јеку политичких и дипломатских борби око Трста (1953), књига је највећим делом посвећена економском аспекту овога питања. Она претставља синтезу ранијих и новијих изучавања, тако да се може сматрати као успели покушај да се економска проблематика Трста дефинитивно исцрпи. Отуда и необично савестан научни поступак при изучавању, као и изванредно богата документација. Предговор др. Јосифа Вилфана такође је истакао исцрпност и темељитост ауторових анализа.

Из веома обимног и пажљиво компонованог материјала могу се издвојити два момента, оба у вези са значајем Трста за једно веће подручје коме он служи. Прво, Трст је постао најбоља веза са морем, односно са светским тржиштима целокупног Подунавља, тј. јужног дела Средње Европе, у које треба укључити: Аустрију, Мађарску, Чехословачку, Југославију, а у извесним моментима и источну Швајцарску. Друго, Трст је важан индустријски центар за читаво то подручје које је добрим делом своју индустрију формирало под утицајем Трста.

1. — Трст је типично вештачка лука. Друге европске луке обично су настајале на ушћима река (Хамбург, Амстердам, Марсељ) или на излазу неке богате позадине (Венеција). Трст нема ни једно, ни друго. Његово непосредно залеђе је тек неколико стотина километара удаљено уз пругу.

Сем тога, терен за изградњу великог пристаништа није најпогоднији. Тршћанска лука је грађена у мору, а не на копну. Простор између брда (високих од 100 до 400 метара) и морске обале је врло узан. Трст је, сем тога, изложен врло снажним северним ветровима.

2. — Везе Трста са позадином су искључиво железничке, пошто нема никакве реке у близини која би могла да послужи као веза са унутрашњошћу тршћанског залеђа. Тршћанску је пругу градила Аустрија још 1856. Избор Трста као луке аустро-угарске царевине дошао је зато што је ту море најближе Средњој Европи, односно центру Аустрије — Вечу. Сем тога, Постојинско седло преко кога прелази железница је најпогоднији превој за излазак на море целог дунавског басена. Ниједна друга варијанта не би била повољнија услед огромне и необично широке баријере планина која се испречила између мора и Средње Европе.

Међутим и та железничка веза, иако дуплог колосека, врло је тешка услед рељефа терена (прелаз преко краса и доцније, код Беча, преко Семеринга), тако да ова пруга спада у режиски најскупље европске пруге (скупље одржавање, већа потрошња горива, осталог материјала и веће трошење постројења и осталих уређаја, што повећава експлоатационе трошкове и амортизационе ставке). Њени режиски трошкови би се смањили приливним пругама које повећавају знатно њен волумен транспорта. Аустрија је изградила читав свој систем железница тако да гравитира према тршћанској прузи. Ту спадају, поред осталих, и пруте Јесенице—Љубљана и Земун—Зидани Мост које су припале Југославији.

На тај начин Аустро-Угарска је проширила залеђе Трста све до северних граница Чехословачке, где је преовлађивала привлачна снага Хамбурга и других северноевропских лука. Догле оријентисана на север, хабзбуршка монархија се овом пругом окреће ка југу, бранећи се од утицаја Немачке.

3. — Карактеристика тршћанске луке јесте да би се она без одговарајуће тарифне политике коју је водила Аустро-Угарска, тешко развила. Одређена тарифна политика мора се увек јавити као услов тршћанског просперитета. Престанак железничких повластица је један од главних узрока изадовања ове луке под Италијом у периоду између два рата.

Подунавље и цела Средња Европа су у свом транспорту до мора врло осетљиви на железничке тарифе, тако да се на тој територији увек водио прави тарифни рат између севернонемачких и балтичких лука са севера и италијанских и јадранских лука са југа, не узимајући у обзир још и последице дунавских фрахтава. Вештачки стварајући и стимулишући тршћанску луку, Аустрија је окренула ситуацију Подунавља у корист ове севернојадранске луке. Пропашћу Аустрије дошла је до израза конкуренција осталих лука, а нарочито Хамбурга.

4. — У склопу Аустро-Угарске Трст је играо необично важну улогу. Из материјала који даје књига, може се о привреди ове царевине добити врло реална слика. Трст је првенствено сматран увозном луком. То значи да у његово пристаниште уђе већа тонажа него што изађе. Ова карактеристика је важна, јер поставља питање поскупљења поморских фрахтава, пошто бродови теже налазе товар при повратку. Сем тога, она указује на структурну привреду Подунавља. Зато је вишак увоза над извозом донекле неочекиван јер би се претпостављало да земља на таквом степену развика, тј. земља која је релативно заостала у индустријском развоју, буде већи извозник (сировина или хране) него увозник.

Међутим, карактеристика Трста као увозне луке најбоље се објашњава чињеницом да су у Трсту подигнута значајна металуршка постројења — високе пећи. Велики удео увоза у тршћанску луку сачињавали су угаљ и гвоздена руда за топионице. Из материјала који даје аутор, могуће је издвојити овај увоз и онда се добија нешто модифицирана слика карактера тршћанске луке. По издвајању овога увоза може се рећи да се извоз и увоз пристаништа приближно уравнотежују, што значи да би Трст без своје домаће металургије изгубио карактер претежно увозне луке за аустро-угарску царевину. Без увоза сировина за металуршке потребе, Трст би у Аустро-Угарској углавном у једнаким количинама увозио: пиринач, кафеу, уљано семе, сушено јужно воће, у мањој мери житарице, а од индустријских сировина памук (према промету из 1913, стр. 74/75), што даје подлогу за један сасвим други закључак. Збир ових количина био би довољан (уз још неке мање важне ставке увоза) да балансира извоз, у коме су највећу

тонажу у 1913 постигли артикли: резана грађа, шећер и магнетит. Овај састав извоза није ни мало неочекиван према степену развита Аустро-Угарске.

5. — Међутим, већ се назире права важност Трста за Аустро-Угарску. Он је, поред луке, био и необично важан индустријски центар. Више од половине његовог увоза претстављала је у то доба гвоздена руда која се прерађивала на лицу места. Трст је са својим топионицама постао основа за развој црне металуршке прераде виших степена која се вршила уз пруту све до прецизне механике Беча. У тај систем спадала је железара у Јесеницама. Како је нормално да се и остала индустрија прикупља око металуршког система, лако је објаснити индустријализацију и привредни напредак крајева око ове пруге, где спадају између осталих Словенија, Аустрија а нарочито околина Беча.

Према томе, Трст је у Аустрији био органски везан за целу индустрију, све до Чешке. Може се чак поставити питање није ли та његова улога индустријског центра још значајнија него улога луке читавог једног царства. Несумњиво да су обе ове улоге повезане и да су оба ова елемента стимулативно утицала један на други.

6. — Из овога се види да је Трст условио развој читавог једног подручја, у које спадају и неки делови Југославије. Он је допринео да се створи размештај индустрије који је наследила и Југославија.

Југословенска индустрија углавном дели судбину индустрије Подунавља. Пошто је одвојена од мора великом планинском баријером, индустрија у оним гранама које користе увезену сировину, има неповољнију структуру трошкова производње. Трст је тај проблем решио за Аустро-Угарску тиме што је на самој морској обали, пре планинске баријере, обављао онај део производног процеса, чије сировине најтеже подносе железничке транспортне ставке. Производи даљих степена вертикалног процеса производње много лакше подносе железничке тарифе, те њихова локација није под тако великим утицајем планинске баријере (тј. високих транспортних трошкова). Ако према томе из овог система испадне Трст, ако његову функцију произвођача најнижег степена металуршког процеса превзме неко друго место са копнене стране планинске баријере, повећавају се производни трошкови целог процеса, јер је много скупље довозити угаљ и руду у Јесенице него на тршћанску обалу, а да се не говори о другим предностима које потичу од агломерације индустрије у Трсту.

7. — Занимљивост књиге огледа се и у подацима о међународним и политичким моментима који су одиграли пресудну улогу у Трсту.

Ови моменти нарочито велику улогу играју баш због тога што је Трст једно вештачки створено а не и природно пристаниште. Већ је истакнуто да је тарифна политика сваке од позалинских земаља нераздвајан елемент у проблему Трста. Сад треба подвући да је Трст лука која се може одржавати у животу једино ако политичка организација његове позадине то допушта. Међутим ако се ствари посматрају онако како су се десиле, тј. ако се одбаце хипотетичне алтернативе, маколико оне прихватљиве изгледале, остаје чињеница да је питање Трста у року од 25 година лва пута решавано, и да оба пута није прихваћена оптимална комбинација која је *raison d'être* Трста.

Политичко јединство подручја, на основу чега је Трст и постао, срушено је после Првог светског рата. Нова политичка ситуација није допустила да се искористе могућности за развој Трста које је аутор израчунао (144—148). Аутор је документовано

показао да би ове могућности биле чак и веће него да је остало политичко јединство позадинских земаља, услед јачег самосталног развојка земаља наследница Аустро-Угарске монархије: Чехословачке, Аустрије, Мађарске и Југославије, а у извесним околностима и западног дела Румуније. Најмање могућности за развој Трста пружала је политичка комбинација која је Трст припојила Италији.

У италијанским рукама Трст није био сигурна лука за Југославију. Осим тога било би управо лако помислити да је Југославија оснивала свој металуршки развој на тршћанским топионицама — у Италији. Пошто није била заинтересована за италијански Трст (не и за Трст уопште), Југославија је била мало способна да роби из других земаља пружи олакшице на делу тршћанске пруге који је њој припао. Пошто она није дала олакшице, није то учинила ни Аустрија са своје стране, јер јој се то није исплаћивало, с обзиром на мањи део тршћанске пруге који јој је остао. Стога су ове земље гледале да се прилагоде ново насталој ситуацији. Тако се развила лука Сушак, преко које је упућиван југословенски извоз дрвета, иако је лука врло непогодна, мала, без постројења, те је стога извоз дрвета јако трпео. Чехословачка и Аустрија су се у већој мери окренуле Хамбургу који је пружао велике повластице. Сем тога, Југославија је морала да чини напоре да би организовала индустрију без наслона на Трст.

8. — После Другог светског рата промет Трста се опет повећао услед великих товара америчке помоћи и америчких окупационих трупа, нарочито у правцу Аустрије. Међутим, престанак америчких товара изазваће знатно смањење промета. Питање повећања промета у Трсту ефикасно би се решило режимом слободних зона у луци, али то је питање политичко, јер Италија на слободне зоне не пристаје.

Сем тога, тиме би била искоришћена само делатност Трста као луке, а не и као индустриског центра, органски ураслог у привреду позадине. Међутим, видели смо да је Трст само као лука упола мање значајан него као лука и прерађивачки центар своје позадине. Политичко укључивање у Италију опет ће негирати улогу Трста као индустриског центра, јер он није део италијанског индустриског система.

Према томе, поставља се питање оних привредних области које су настале у наслону на Трст. Размештај индустрије и темпо привредног развоја био је у тим областима органски зависан од Трста. Књига др. Пергота пружа обилан материјал и нове аспекте који се могу користити у дискусији о овоме питању.

Предраг Михаиловић

Dr. Ferdo Čulinović: RIJEČKA DRŽAVA. Od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapala i aneksije Italije. („Mala historijska knjižnica”, br. 7.) Zagreb, izdanje Povjesnog društva NR Hrvatske, 1953, XII — 260 strana.

Од тренутка кад је привредни развој земаља у залеђу ријечке луке почео да се снажније осећа, на линији интензивнијег раста капиталистичке економије, Ријека се све чешће помиње на страницама хрватске историје. У том стопедесетгодишњем отсеку, после „ријечке крпице” од 1868 политички најинтензивнији и најзначајнији је период од Лондонског пакта (1915) и Данунцијаде до